

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ประวัติศาสตร์

ม.๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

รศ.ณรงค์ พ่วงพิศ
รศ.วุฒิชัย มูลศิลป์

ผู้ตรวจ

ผศ.ดร.ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์
นางวชิราวรรณ นูนาค
นางสาวพจมาลย์ เพ็งปาน

บรรณาธิการ

รศ.ดร.ศิริพร ดาบเพชร

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวนพิมพ์ ๓๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-606-049-2

รหัสสินค้า ๒๑๑๓๑๑๕

อักษ
www.aksorn.com

จัดพิมพ์และจำหน่ายทั่วประเทศโดย
บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจก. จำกัด
142 ถนนตะนาว เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
โทร. 0 2622 2999 (อัตโนมัติ 20 คู่สาย)
พิมพ์ที่ : บริษัท ไทยร่มเกล้า จำกัด โทร. 0 2903 9101-6

คำนำ

ประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่จะช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงหรือความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ช่วยให้เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ตลอดจนมีความรัก ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

ทั้งนี้ หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑) สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ ได้ระบุตัวชี้วัดที่ผู้เรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จะต้องบรรลุ ได้แก่

วิเคราะห์ความสำคัญของเวลาในการศึกษาประวัติศาสตร์ เทียบศักราชตามระบบต่าง ๆ ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์ นำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ อธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยก่อนสุโขทัยในดินแดนไทยโดยสังเขป วิเคราะห์พัฒนาการของสุโขทัยในด้านต่าง ๆ วิเคราะห์อิทธิพลของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยสมัยสุโขทัย และสังคมไทยในปัจจุบัน อธิบายพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระบุความสำคัญของแหล่งอารยธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในการเรียบเรียงหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้ เรียบเรียงขึ้นตรงตามตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับสาระความรู้ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นหน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยการเรียนรู้มีการระบุตัวชี้วัดระหว่างทางและ**ตัวชี้วัดปลายทาง** ที่สถานศึกษาสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การเกิดสมรรถนะสำคัญ รวมทั้งปรับปรุงรูปเล่มให้มีความทันสมัย นำอ่านมากขึ้น โดยจัดทำเป็นรายชั้นปี ชั้นปีละ ๑ เล่ม

อย่างไรก็ตาม การจะศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นจะต้องศึกษาเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ประกอบด้วย หรือให้ผู้เรียนได้พบเห็นกับของจริงก็จะยิ่งเพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้มากยิ่งขึ้น

คณะผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้จะช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับสาระความรู้ เห็นคุณค่า และตระหนักในสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ สามารถนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ได้อย่างเป็นระบบ และเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต รวมทั้งสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี

คณะผู้เรียบเรียง

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

เวลาและการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

๑. ความสำคัญของเวลาและช่วงเวลา
๒. การนับและการเปรียบเทียบศักราชแบบต่าง ๆ
๓. ตัวอย่างศักราชในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย
๔. การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทย
๕. ตัวอย่างการใช้เวลา ช่วงเวลา และยุคสมัยที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย
๖. ความสัมพันธ์และความสำคัญของอดีตที่มีต่อปัจจุบันและอนาคต

๑
๒
๓
๖
๗
๑๔
๑๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

วิธีการทางประวัติศาสตร์

๑. ความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์
๒. วิธีการทางประวัติศาสตร์
๓. ประเภทและลักษณะของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย
๔. ตัวอย่างการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ไปใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์สุโขทัย
๕. ตัวอย่างการนำหลักฐานไปใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑๗
๒๐
๒๔
๒๗
๓๒
๓๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

สมัยก่อนสุโขทัยในดินแดนไทย

๑. เรื่องราวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนไทยโดยสังเขป
๒. รัฐโบราณและรัฐไทยในดินแดนไทย

๔๓
๔๔
๔๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัย

๑. การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย
๒. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการในสมัยสุโขทัย
๓. พัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัย
๔. พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจสมัยสุโขทัย
๕. พัฒนาการทางด้านสังคมสมัยสุโขทัย
๖. พัฒนาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
๗. พัฒนาการทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยสุโขทัย
๘. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยในสมัยสุโขทัย
๙. ความเสื่อมอำนาจของอาณาจักรสุโขทัย

๖๙

๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

พัฒนาการของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๑. ที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อพัฒนาการในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
๒. พัฒนาการของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
๓. ความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๑๐๕

๑๐๖
๑๐๗
๑๐๘
๑๐๙
๑๑๐
๑๑๑
๑๑๒
๑๑๓
๑๑๔
๑๑๕
๑๑๖
๑๑๗
๑๑๘
๑๑๙
๑๒๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

แหล่งอารยธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๑. แหล่งอารยธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
๒. แหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
๓. อิทธิพลของอารยธรรมโบราณในดินแดนไทยที่มีผลต่อพัฒนาการของไทยในปัจจุบัน

๑๕๓

๑๕๔
๑๕๕
๑๕๖
๑๕๗
๑๕๘
๑๕๙
๑๖๐
๑๖๑
๑๖๒
๑๖๓
๑๖๔
๑๖๕
๑๖๖
๑๖๗
๑๖๘
๑๖๙
๑๗๐

บรรณานุกรม

๑๗๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

๑

เวลาและการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

ภาชนะดินเผาลายเขียนสีและเครื่องมือเครื่องใช้สำริดพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี แสดงให้เห็นถึงความเจริญของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย

ประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในเวลาต่าง ๆ ดังนั้นเวลาจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยบอกให้รู้ว่าเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตผ่านไปนานมากน้อยแค่ไหน ถ้าเวลาไม่นานก็บอกหรือนับเป็นวันเดือนปี แต่ถ้าเวลาเป็นช่วงยาวนานก็บอกหรือนับเป็นยุคสมัยและศักราช

การเรียนรู้เรื่องเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ก็เพื่อให้เข้าใจตรงกันว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ เหตุการณ์ใดเกิดก่อน เกิดหลัง และแต่ละเหตุการณ์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ได้ดีขึ้น

ตัวชี้วัด

- วิเคราะห์ความสำคัญของเวลาในการศึกษาประวัติศาสตร์ (ส ๔.๑ ม.๑/๑)
- เทียบศักราชตามระบบต่างๆ ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์ (ส ๔.๑ ม.๑/๒)

สาระการเรียนรู้แกนกลาง

- ความสำคัญของเวลาและช่วงเวลา สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์
- ความสัมพันธ์และความสำคัญของอดีตที่มีต่อปัจจุบันและอนาคต
- ตัวอย่างการใช้เวลา ช่วงเวลา และยุคสมัยที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย
- ที่มาของศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ จ.ศ./ม.ศ./ร.ศ./พ.ศ./ค.ศ. และ ฮ.ศ.
- วิธีการเทียบศักราชต่างๆ และตัวอย่างการเทียบ
- ตัวอย่างการใช้ศักราชต่างๆ ที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย

๑. ความสำคัญของเวลาและช่วงเวลา

ประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กับเวลาอย่างมาก เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เกิดขึ้นเมื่อใด มีคำที่ใช้บอกเวลาหลายอย่าง เช่น อดีต ยุคสมัย ทศวรรษ (๑๐ ปี) ศตวรรษ (๑๐๐ ปี) สหัสวรรษ (๑,๐๐๐ ปี) ซึ่งคำดังกล่าวแสดงเวลาในประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังใช้ศักราชมาบอกเวลาให้ชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้รู้ว่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เกิดขึ้นเมื่อใดหรือช่วงเวลาใด ศักราชที่ใช้ในประวัติศาสตร์ไทยมีหลายอย่าง ที่นิยมใช้กันมาก ได้แก่ พุทธศักราช (พ.ศ.) มหาศักราช (ม.ศ.) จุลศักราช (จ.ศ.) และรัตนโกสินทรศก (ร.ศ.) แต่ศักราชดังกล่าวเริ่มนับไม่พร้อมกัน จึงควรรู้วิธีเทียบศักราชแบบต่าง ๆ เพื่อจะได้เข้าใจเรื่องเวลาและเหตุการณ์ตรงกัน เวลาและช่วงเวลามีความสำคัญต่อการบอกเล่าเรื่องราวสำคัญในประวัติศาสตร์ ดังนี้

เวลาในประวัติศาสตร์

นิยมบอกเป็นปี เช่น พ.ศ. ๑๙๒๖ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทย ถ้าต้องการให้รู้ชัดเจนมากขึ้น เพราะมีความสำคัญมาก จะบอกเป็น วัน เดือน ปี เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ วันปิยมหาราช ตรงกับวันเสด็จสวรรคต คือ วันที่ ๒๓ ตุลาคม

ช่วงเวลาในประวัติศาสตร์

เป็นการบอกให้รู้เวลาที่ชัดเจนเกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชขึ้นครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑ สมัยสุโขทัยอยู่ในช่วงเวลาราว พ.ศ. ๑๗๙๒-๒๐๐๖

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งสุโขทัยขึ้นครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑ ส่วนกุบไลข่าน (ภาพเล็ก) ปกครองจีนระหว่าง พ.ศ. ๑๘๐๓-๑๘๓๗ ซึ่งการใช้ศักราชบอกเวลาจะช่วยให้เข้าใจตรงกันว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นเมื่อใด เหตุการณ์ใดเกิดก่อนหรือหลัง

- ดังนั้น เวลาและช่วงเวลาจึงมีความสำคัญ ดังนี้
๑. บอกให้รู้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นหรือสิ้นสุดในเวลาใด ช่วงเวลาใด
 ๒. บอกให้รู้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมานานเท่าใดแล้วเมื่อนับถึงปัจจุบัน
 ๓. บอกให้รู้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง เมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่น ๆ

๔. บอกให้รู้ถึงความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวข้องของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เพราะอยู่ในเวลาหรือช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เช่น กุบไลข่าน หรือคูบไลข่าน (พ.ศ. ๑๘๐๓-๑๘๓๗) ข่านของพวกมองโกลที่ปกครองประเทศจีนและขยายอำนาจไปทั่วเอเชีย รวมถึงยุโรปตะวันออก ทำให้ผู้นำไทยได้แก่ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งอาณาจักรสุโขทัย พระยามังรายมหาราชแห่งอาณาจักรล้านนา พระยาจำเมืองแห่งแคว้นพะเยาเป็นพันธมิตรกัน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๐ เพื่อปกป้องตนเอง

๕. ทำให้เข้าใจและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ได้ดีขึ้น เพราะกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงหรือผ่านมา มนุษย์มีพัฒนาการ มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทำให้มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น เช่น โทรเลขที่เริ่มมีขึ้นในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) ถือว่ามีความสำคัญและทันสมัยมาก แต่ในปัจจุบันเป็นของล้าสมัย เพราะมีโทรศัพท์เคลื่อนที่และอินเทอร์เน็ตเข้ามาช่วยในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากกว่า

๒. การนับและการเปรียบเทียบศักราชแบบต่าง ๆ

การศึกษาประวัติศาสตร์จะมีความสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีการระบุศักราช เพราะจะทำให้เราทราบว่าเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เกิดขึ้นในช่วงเวลาใด การนับศักราชในประวัติศาสตร์ไทยมีหลายแบบ ดังนี้

การนับศักราชแบบต่าง ๆ	
คริสต์ศักราช (ค.ศ.)	เป็นศักราชทางคริสต์ศาสนา มีผู้นิยมใช้กันเป็นจำนวนมากทั่วโลก คริสต์ศักราชที่ ๑ เริ่มนับตั้งแต่ปีที่พระเยซูคริสต์ประสูติ (ตรงกับ พ.ศ. ๕๔๔) คำว่า คริสต์ศักราช ใช้อักษรย่อว่า ค.ศ. หรือ A.D. (Anno Domini : เป็นภาษาละติน แปลว่า ปีแห่งพระผู้เป็นเจ้า) ระยะเวลาที่อยู่ก่อนคริสต์ศักราช เรียกว่า สมัยก่อนคริสต์ศักราชหรือก่อนคริสตกาล ใช้อักษรย่อว่า ก่อน ค.ศ. หรือ B.C. (Before Christ)
ฮิจเราะห์ศักราช (ฮ.ศ.)	เป็นศักราชทางศาสนาอิสลาม โดยยึดปีที่ท่านนบีมุฮัมมัดได้กระทำฮิจเราะห์ (Hijra แปลว่า การอพยพโยกย้าย) คือ อพยพจากเมืองเมกกะไปอยู่ที่เมืองเมดินา ฮ.ศ. ๑ ตรงกับ พ.ศ. ๑๑๖๕ แต่ปีหนึ่งของฮิจเราะห์ศักราชที่นับตามแบบจันทรคติมี ๓๕๔ วัน จึงมีความคลาดเคลื่อนกับปีของคริสต์ศักราชที่นับตามแบบสุริยคติมี ๓๖๕ ๑/๔ วัน จน ๓๒ ปีครั้งจะต้องปรับเพิ่มขึ้นเป็น ๑ ปี ไปเรื่อย ๆ หากต้องการเทียบฮิจเราะห์ศักราชเป็นพุทธศักราช ให้บวกด้วย ๑๑๒๒ และเทียบพุทธศักราชเป็นฮิจเราะห์ศักราช ให้ลบด้วย ๑๑๒๒ เช่น พ.ศ. ๒๕๖๖ ลบด้วย ๑๑๒๒ ตรงกับ ฮ.ศ. ๑๔๔๔

การนับศักราชแบบไทย	
พุทธศักราช (พ.ศ.)	พุทธศักราชเป็นศักราชทางพระพุทธศาสนา โดยไทยเริ่มนับพุทธศักราชที่ ๑ (พ.ศ. ๑) เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ๑ ปี ส่วนบางประเทศ เช่น เมียนมา ศรีลังกา จะเริ่มนับพุทธศักราชที่ ๑ ตั้งแต่ปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไทยเริ่มใช้การนับศักราชแบบพุทธศักราชมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายเป็นแบบอย่างของทางราชการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา
มหาศักราช (ม.ศ.)	การนับมหาศักราชนี้ พระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะ กษัตริย์ผู้ครองแคว้นคันธาระของอินเดียทรงตั้งขึ้น เริ่มภายหลังพุทธศักราช ๖๒๑ ปี ภายหลังได้เผยแพร่เข้ามาสู่บริเวณสุวรรณภูมิและประเทศไทยผ่านทางพวกพราหมณ์และพ่อค้าอินเดียที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับชายฝั่งดินแดนบริเวณแถบนี้ มหาศักราชพบในจารึกสมัยก่อนสุโขทัย จารึกสมัยสุโขทัย และกฎหมายสมัยอยุธยา
จุลศักราช (จ.ศ.)	ผู้ตั้ง คือ โปปะสะอรหันหรือบุปะสะอรหันต์ หรือบุปะโสรัหัน (Papa Sawrahan) ซึ่งภายหลังได้ลาสิกขาออกมาเป็นกษัตริย์ขึ้นครองแผ่นดินพม่า ทรงมีพระนามว่า พระเจ้าสุริยวรมัน จุลศักราชเริ่มภายหลังพุทธศักราช ๑,๑๘๑ ปี พบมากในจารึกและพงศาวดารต่าง ๆ ทั้งของล้านนา สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น
รัตนโกสินทรศก (ร.ศ.)	เริ่มนับปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่ของราชอาณาจักรไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นรัตนโกสินทรศกที่ ๑ ทั้งนี้ ไทยเริ่มใช้การนับศักราชแบบรัตนโกสินทรศกใน พ.ศ. ๒๔๓๒ กลางรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเลิกใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

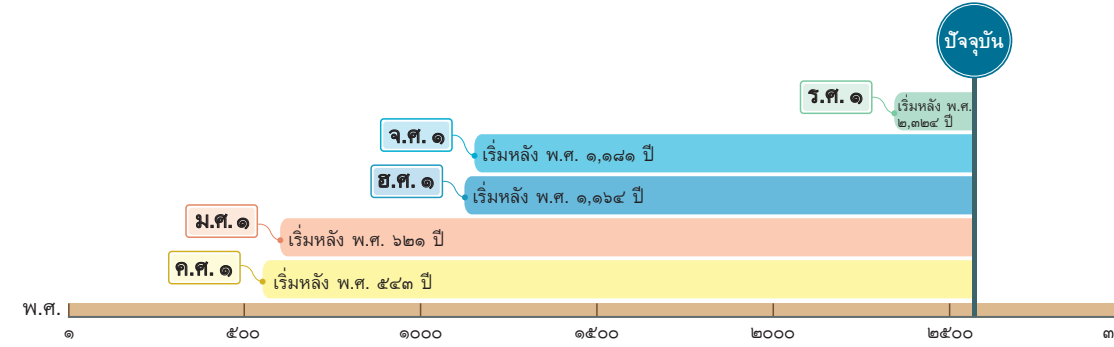
อย่างไรก็ตาม การนับศักราชแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ในบางกรณีบางเหตุการณ์ก็ไม่จำเป็นต้องนับอย่างละเอียด แต่อาจจะกล่าวหรือนับอย่างกว้าง ๆ เป็นอย่างอื่นอีกก็ได้ ที่นิยมใช้กันมาก ได้แก่ ทศวรรษ (รอบ ๑๐ ปี) ศตวรรษ (รอบ ๑๐๐ ปี) และสหัสวรรษ (รอบ ๑,๐๐๐ ปี) เช่น ต้นศตวรรษ (ประมาณ ๓๓ ปีแรกของศตวรรษ) การนับเช่นนี้เป็นการบอกช่วงเวลาอย่างกว้างโดยไม่ระบุศักราช

ศักราชแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาเราควรรู้เพราะหลักเกณฑ์ในการเปรียบเทียบศักราช และการใช้ศักราชที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความสับสน ไม่ชัดเจนในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและสากล ดังนั้น การเทียบศักราชให้เป็นแบบเดียวกันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์มาก เช่น ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑ เมื่อเทียบเป็น ค.ศ. จะเท่ากับ ค.ศ. ๑๒๗๙-๑๒๙๘ หรือในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘ เมื่อเทียบเป็น ค.ศ. จะเท่ากับ ค.ศ. ๑๕๙๐-๑๖๐๕

การเทียบศักราชได้อย่างถูกต้องจะทำให้เราเรียนประวัติศาสตร์ได้อย่างมีความหมายและเข้าใจมากขึ้น การเปรียบเทียบศักราชสามารถทำได้ง่าย ๆ โดยนำตัวเลขผลต่างของอายุศักราชแต่ละศักราชมาบวกหรือลบกับศักราชที่เราต้องการ

ในปัจจุบันศักราชที่ใช้กันมาก คือ คริสต์ศักราชและพุทธศักราช เมื่อเทียบศักราชทั้งสองต้องใช้ ๕๔๓ บวกหรือลบ แล้วแต่กรณี ถ้าเทียบได้อย่างถูกต้องจะทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ไทยหรือสากลได้ง่ายขึ้น

แผนผัง
แสดงช่วงเวลาการกำเนิดศักราชที่สำคัญ

หลักเกณฑ์การเทียบศักราช			
ม.ศ. + ๖๒๑	= พ.ศ.	พ.ศ. - ๖๒๑	= ม.ศ.
จ.ศ. + ๑๑๘๑	= พ.ศ.	พ.ศ. - ๑๑๘๑	= จ.ศ.
ร.ศ. + ๒๓๒๕	= พ.ศ.	พ.ศ. - ๒๓๒๕	= ร.ศ.
ค.ศ. + ๕๔๓	= พ.ศ.	พ.ศ. - ๕๔๓	= ค.ศ.
ฮ.ศ.* + ๑๑๒๒	= พ.ศ.	พ.ศ. - ๑๑๒๒	= ฮ.ศ.

ประเทศไทยเริ่มใช้พุทธศักราชอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นะครับ

*การเทียบฮิจเราะห์ศักราชเป็นพุทธศักราชไม่สามารถใช้จำนวนคงที่เทียบได้ เนื่องจากฮิจเราะห์ศักราชยึดถือวันเดือนปีตามจันทร์คุดอย่างเคร่งครัด จึงทำให้คลาดเคลื่อนจากการนับตามสุริยคติ โดยทุก ๆ ๓๒ ปีครั้ง จะเพิ่มขึ้นจากสุริยคติ ๑ ปี ดังนั้น พ.ศ. ๒๕๖๖ เมื่อเทียบเป็นฮิจเราะห์ศักราช ให้ลบด้วย ๑๑๒๒

๓. ตัวอย่างศักราชในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย

ในการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย จะพบการใช้ศักราชหลายอย่างดังกล่าวมาแล้วต่อไปนี้เป็นตัวอย่างศักราชในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย

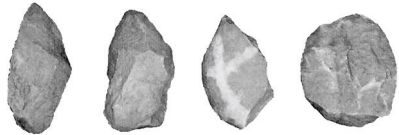
ศักราช	หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย
พุทธศักราช (พ.ศ.)	“บ้านโนล แครนลี ประเทศอังกฤษ” “...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร...” พระราชปก ปร. วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๕ นาที (ที่มา : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๖๕-๓๗๐) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยข้างต้น เป็นพระราชหัตถเลขาบางตอนในการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗
มหาศักราช (ม.ศ.)	“๑๒๐๕ ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหง หาใคร่ใจในใจ แลใส่ลายสือไทยนี้...” (ที่มา : จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๔) ปี ๑๒๐๕ เป็นการนับแบบมหาศักราช เมื่อเทียบเป็น พ.ศ. บวกด้วย ๖๒๑ = พ.ศ. ๑๘๒๖ เป็นปีที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชประดิษฐ์อักษรไทย
จุลศักราช (จ.ศ.)	“ศักราช ๗๑๒ ขาลศก...แรกสถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยา” (ที่มา : พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ หน้า ๑) ศักราช ๗๑๒ เป็นการนับแบบจุลศักราช เมื่อเทียบเป็น พ.ศ. บวกด้วย ๑๑๘๑ = พ.ศ. ๑๘๙๓ เป็นปีที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง) ตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
รัตนโกสินทรศก (ร.ศ.)	“วันที่ ๑๙ เมษายน รัตนโกสินทรศก^{๒๓} ๑๐๙ ถึงที่ประชุมเสนาบดีซึ่งอยู่รักษาพระนคร” (ที่มา : ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาคที่ ๓ (ตอน ๒) หน้า ๒๖๗) รัตนโกสินทรศก หรือ ร.ศ. ๑๐๙ เมื่อเทียบเป็น พ.ศ. บวกด้วย ๒๓๒๔ = พ.ศ. ๒๔๓๓ สำหรับเลข ๒๓ ที่อยู่ข้างบนคำว่า “ศก” หมายถึง ปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชสมบัติเป็นปีที่ ๒๓ พระราชหัตถเลขานี้ทรงมีถึงคณะเสนาบดีระหว่างเสด็จประพาสแหลมมลายู

๔. การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทย

การนับเวลาเป็นศักราชดังกล่าวมา มีประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้เข้าใจและชัดเจน แต่การระบุศักราชบ่อย ๆ อาจทำให้เกิดความสับสน หรือยากแก่การจดจำ นักประวัติศาสตร์จึงมีการแบ่งสมัย โดยถือเอาลักษณะเฉพาะที่สำคัญมาก ๆ ของสมัยนั้น ๆ มาเป็นชื่อสมัย หรือบางที่เรียกเป็นยุคก็มี รวมทั้งจัดแบ่งให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ซึ่งภาพรวมการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยจะนิยมใช้รูปแบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) แบ่งตามสมัย การแบ่งออกเป็นสมัยจะแบ่งอย่างกว้าง ๆ ออกเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ ดังนี้

(๑) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีอายุตั้งแต่ประมาณ ๕๐๐,๐๐๐-๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว^๑ เป็นสมัยที่มนุษย์ยังไม่มีมีการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้ โดยแบ่งย่อยออกเป็นยุคหิน (ยุคหินเก่า ยุคหินกลาง และยุคหินใหม่) และยุคโลหะ (ยุคสำริดและยุคเหล็ก) ตามพัฒนาการทางเทคโนโลยี ทั้งนี้ ได้มีการขุดพบหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เช่น

ยุค	ตัวอย่างแหล่งค้นพบหลักฐาน	เครื่องมือที่พบ
ยุคหินเก่า	พบเครื่องมือหินกะเทาะยุคหินเก่าจากแหล่งโบราณคดีเสาดินนาน้อย ตำบลเชียงของ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	
ยุคหินกลาง	พบเครื่องมือหินกะเทาะยุคหินกลางจากแหล่งโบราณคดีถ้ำผีหัวต ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	
ยุคหินใหม่	พบขวานหินขัดจากการขุดค้นที่โคกพนมดี อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี	
ยุคสำริด	พบขวานสำริดที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี	
ยุคเหล็ก	พบเครื่องมือเหล็กที่บ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	

^๑หมายเหตุ. จาก ศัพทานุกรมโบราณคดี (น. ๒๒-๒๓), โดย สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐, รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๔๗๗).

ตารางแสดงการแบ่งยุคตามสมัย^๒

ชื่อเรียกสมัย	ชื่อเรียกยุค	การแบ่งยุคย่อย	ช่วงระยะเวลา
สมัยก่อนประวัติศาสตร์	ยุคหิน	ยุคหินเก่า	๕๐๐,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว
		ยุคหินกลาง	๑๐,๐๐๐-๖,๐๐๐ ปีมาแล้ว
		ยุคหินใหม่	๖,๐๐๐-๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว
	ยุคโลหะ	ยุคสำริด	๔,๐๐๐-๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว
		ยุคเหล็ก	๒,๕๐๐-๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว
สมัยประวัติศาสตร์		มีวิธีการแบ่งที่หลากหลาย	ดินแดนไทยเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒

(๒) สมัยประวัติศาสตร์ เป็นสมัยที่ผู้คนบนผืนแผ่นดินไทยได้ทำบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ดินแดนที่เป็นประเทศไทยเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ โดยใช้อายุของจารึกซึ่งพบที่ปราสาทเขาน้อย จังหวัดสระแก้ว^๓ เป็นเกณฑ์กำหนด เพราะปรากฏศักราชชัดเจน สมบูรณ์ว่ามหาศักราช ๕๕๙ ตรงกับ พ.ศ. ๑๑๘๐ และพบจารึกร่วมสมัยกับจารึกเขาน้อยอีกหลายหลัก เช่น จารึกเมืองศรีเทพ แต่ศักราชไม่สมบูรณ์

จารึกเขาน้อย จังหวัดสระแก้ว กำหนดอายุตามปีมหาศักราช ๕๕๙ เป็นหลักฐานลายลักษณ์อักษรเก่าแก่ที่พบในเมืองไทยที่มีการระบุศักราชชัดเจน

เรื่องน่ารู้ ประเภทของจารึกจำแนกตามเนื้อหา

- จารึกที่พบในประเทศไทยสามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ ดังนี้
๑. จารึกทางศาสนา เป็นจารึกที่มีจำนวนมากที่สุดเท่าที่ค้นพบในประเทศไทย เช่น จารึกเยธมาบนแผ่นอิฐ และพระพุทธรูป พบที่องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม หรือจารึกวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย
 ๒. จารึกเกี่ยวกับบุคคล ที่มีเนื้อหาสรรเสริญพระเกียรติคุณของกษัตริย์ที่ปกครอง เช่น จารึกปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ จารึกวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย
 ๓. จารึกที่เป็นคำสั่งฎีกา มีจำนวนไม่มากนัก เช่น จารึกที่วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน เป็นการสาบานระหว่างกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยกับเจ้าเมืองน่าน
 ๔. จารึกประกาศของทางราชการ มีจำนวนไม่มากนัก เช่น ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรของสุโขทัย (อยู่ในศิลาจารึก หลักที่ ๓๘)

^๒ หมายเหตุ. จาก ศัพทานุกรมโบราณคดี (น. ๒๒-๒๓), โดย สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐, รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗).
^๓ หมายเหตุ. จาก ศิลปะทวารวดี : ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย (น. ๒๖), โดย สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๕๒, กรมศิลปากร. ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า จารึกเขาน้อย จารึกเมืองศรีเทพ “เป็นเครื่องบ่งบอกถึงการเข้าสู่ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน”

๒) แบ่งตามอาณาจักร เรื่องราวในประวัติศาสตร์ไทยก่อนหน้าที่จะมีอาณาจักรสุโขทัยเกิดขึ้นในราว พ.ศ. ๑๗๙๒ นั้น ดินแดนประเทศไทยได้มีอาณาจักรหรือรัฐโบราณต่าง ๆ เกิดขึ้นมา ก่อนแล้ว และได้เสื่อมสลายลงไป หลังจากนั้นก็มีอาณาจักรใหม่เกิดขึ้นมาอีก บรรดาอาณาจักรเหล่านั้นมีช่วงเวลาที่ยาวอยู่ตามหลักฐานทางด้านโบราณคดี ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งยุคสมัยได้ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตาราง

ตารางแสดงการแบ่งยุคสมัยตามอาณาจักร

ชื่อเรียกยุคสมัย	อาณาจักรหรือรัฐโบราณ	ช่วงระยะเวลา (ประมาณพุทธศตวรรษ)
สมัยทวารวดี	ทวารวดี	๑๑-๑๖
สมัยละโว้ (ลพบุรี)	ละโว้	๑๒-๑๘
สมัยศรีวิชัย	ศรีวิชัย	๑๓-๑๘
สมัยตามพรลิงค์	ตามพรลิงค์	๗-๑๘

๓) แบ่งตามราชธานี การแบ่งยุคสมัยตามราชธานี หมายถึง การยึดถือเอาช่วงเวลาที่มีเมืองใดเมืองหนึ่งเป็นราชธานีหรือเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรหรือรัฐโบราณมาเป็นเกณฑ์ และเมื่อราชธานีนั้นหมดความสำคัญ ล่มสลาย หรือเปลี่ยนแปลงราชธานีใหม่ ก็หมายถึงยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ในช่วงนั้น ๆ ได้สิ้นสุดลงตามไปด้วย

ตารางแสดงการแบ่งยุคสมัยตามราชธานี

ชื่อเรียกยุคสมัย	ราชธานี	ช่วงระยะเวลาของราชธานี
สมัยก่อนสุโขทัย	ศูนย์กลางการปกครองของรัฐหรืออาณาจักรต่าง ๆ	พุทธศตวรรษที่ ๑๑-ก่อน พ.ศ. ๑๗๙๒
สมัยสุโขทัย	กรุงสุโขทัย	ราว พ.ศ. ๑๗๙๒-๒๐๐๖
สมัยอยุธยา	กรุงศรีอยุธยา	พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐
สมัยธนบุรี	กรุงธนบุรี	พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕
สมัยรัตนโกสินทร์	กรุงเทพมหานครหรือกรุงรัตนโกสินทร์	พ.ศ. ๒๓๒๕-ปัจจุบัน

^๔ หมายเหตุ. จาก ศัพทานุกรมโบราณคดี (น. ๓๒๒), โดย สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐, รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗).

๔) แบ่งตามราชวงศ์ เนื่องจากประวัติศาสตร์ไทยผูกพันอยู่กับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเจ้าแผ่นดินและเจ้าชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่โบราณกาล ขณะเดียวกันบางช่วงเวลาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองถึงขั้นผลัดแผ่นดินเปลี่ยนพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ก็หลายครั้ง การเปลี่ยนแปลงแผ่นดินซึ่งบางครั้งเป็นการเริ่มต้นราชวงศ์ใหม่ ด้วยเหตุนี้เพื่อความสะดวกในการแบ่งสมัยประวัติศาสตร์ไทย จึงนำชื่อราชวงศ์ที่ขึ้นมาปกครองบ้านเมืองในช่วงเวลานั้นๆ มาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งยุคสมัยด้วย ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางแสดงการแบ่งยุคสมัยตามราชวงศ์

ชื่อเรียกยุคสมัย	ราชธานี	ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์	ช่วงระยะเวลาของราชวงศ์
สมัยราชวงศ์พระร่วง	สุโขทัย	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	ราว พ.ศ. ๑๗๙๒-๒๐๐๖
สมัยราชวงศ์อู่ทอง	อู่ทอง	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)	พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๓ และ พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๕๒
สมัยราชวงศ์สุพรรณภูมิ	อู่ทอง	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว)	พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑ และ พ.ศ. ๑๙๕๒-๒๑๑๒
สมัยราชวงศ์สุโขทัย	อู่ทอง	สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช	พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๗๒
สมัยราชวงศ์ปราสาททอง	อู่ทอง	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๒๓๑
สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง	อู่ทอง	สมเด็จพระเพทราชา	พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๓๑๐
สมัยราชวงศ์ธนบุรี	ธนบุรี	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕
สมัยราชวงศ์จักรี	กรุงเทพมหานคร	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	พ.ศ. ๒๓๒๕-ปัจจุบัน

เรื่องน่ารู้ พระร่วง

คำว่า “พระร่วง” เป็นชื่อที่ใช้เรียกราชวงศ์ที่ครองกรุงสุโขทัย การที่ได้ชื่อนี้ สันนิษฐานว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า คำว่า “ร่วง” นี้ คงเป็นนามเดิมของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เพราะคำนี้มีความหมายว่า “รุ่งเรือง” หาได้แปลว่า “หล่นร่วง” ไม่ ต่อมาเมื่อชนชั้นขุนชนมชนในศึกแล้ว พระราชบิดาจึงให้พระนามว่า “พระรามคำแหง” พงศาวดารมอญกล่าวว่า พระร่วงได้ตั้งให้มะกะโทเป็นพระเจ้าฟ้ารั่ว เจ้าเมืองมอญ เหตุการณ์เหล่านี้ตรงกับรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทั้งสิ้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจึงทรงสันนิษฐานว่า คำว่า “พระร่วง” เมื่อแรกคงจะหมายถึงพ่อขุนรามคำแหงพระองค์เดียว แต่ต่อมาได้เรียกกษัตริย์พระองค์อื่นๆ แห่งกรุงสุโขทัยว่าพระร่วงทั้งหมด

๕) แบ่งตามรัชกาล การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยที่นิยมใช้อีกอย่างหนึ่งก็คือ แบ่งตามรัชกาล ซึ่งหมายถึงในสมัยที่พระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ๆ ทรงครองราชสมบัติอยู่ ทำให้เกิดความเข้าใจขอบเขตของช่วงเวลาการศึกษาได้เป็นอย่างดี และทำให้ช่วงเวลาไม่ยาวนานเกินไป ไม่เหมือนกับการแบ่งยุคสมัยตามราชธานีหรือตามราชวงศ์ อาจกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการแบ่งย่อยเหตุการณ์ หรือช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานให้สั้นลง เพื่อสะดวกแก่การศึกษาทำความเข้าใจ ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางแสดงการแบ่งยุคสมัยตามรัชกาล

ชื่อเรียกยุคสมัย	ช่วงระยะเวลา (พ.ศ.)	ยุคสมัยตามราชวงศ์	ยุคสมัยตามราชธานี
สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช	พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑	สมัยราชวงศ์พระร่วง	สมัยสุโขทัย
สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑	สมัยราชวงศ์ปราสาททอง	สมัยอู่ทอง
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓	สมัยราชวงศ์จักรี	สมัยรัตนโกสินทร์

นอกจากการนำชื่อกษัตริย์หรือรัชกาลมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งสมัยประวัติศาสตร์ไทยแล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์หรือสมัยราชวงศ์จักรี ก็ได้นำลำดับของรัชกาลที่ขึ้นมาปกครองแผ่นดินมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งด้วย ทั้งนี้ เพื่อสะดวกในการทำความเข้าใจและเรียกขาน ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางแสดงการแบ่งยุคสมัยตามลำดับรัชกาล

ชื่อเรียกยุคสมัย	ยุคสมัยตามรัชกาล	ช่วงระยะเวลา (พ.ศ.)
สมัยรัชกาลที่ ๑	รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒
สมัยรัชกาลที่ ๒	รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗
สมัยรัชกาลที่ ๓	รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔
สมัยรัชกาลที่ ๔	รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑
สมัยรัชกาลที่ ๕	รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓

* ไม่นิยมเรียกชื่อนี้ แต่นิยมเรียกสมัยธนบุรีมากกว่า

๖) แบ่งตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญที่สุดเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยคณะราษฎรได้ทำการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังนั้น จุดเวลาที่แบ่งยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือ วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงถูกนำมาใช้แบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยด้วย ซึ่งสามารถแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น ๒ สมัย ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางแสดงการแบ่งยุคสมัยตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ชื่อเรียกยุคสมัย	ช่วงระยะเวลา
สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์	ตั้งแต่เริ่มแรกถึงเมื่อมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕
สมัยประชาธิปไตยหรือสมัยรัฐธรรมนูญ	๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕-ปัจจุบัน

๗) แบ่งตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยบางครั้งได้ใช้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง คือ สมัยที่ยังใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ยังไม่ได้รับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาปรับใช้อย่างกว้างขวาง หรือวัฒนธรรมตะวันตกยังไม่ได้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากนัก กับสมัยหลังมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปสู่ความทันสมัยตามตะวันตก

ตารางแสดงการแบ่งยุคสมัยตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

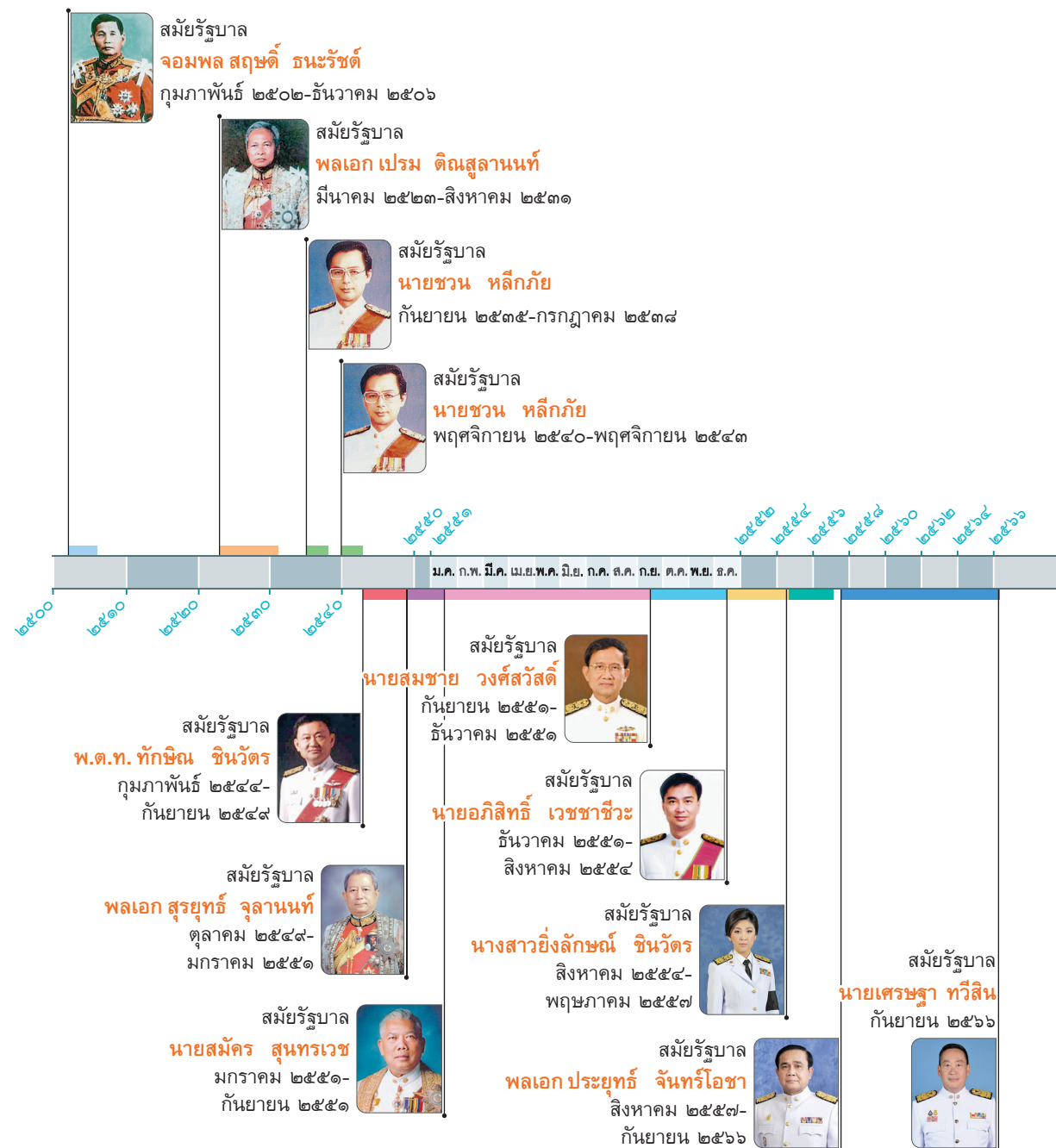
ชื่อเรียกยุคสมัย	ช่วงระยะเวลา
สมัยโบราณ	สมัยเริ่มต้นประวัติศาสตร์ไทย-สมัยเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตก (ในช่วงรัชกาลที่ ๔)
สมัยใหม่	สมัยเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตก-ปัจจุบัน

๘) แบ่งตามรัฐบาลบริหารประเทศ

ในสมัยประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งราชอาณาจักรไทย แต่ทรงใช้พระราชอำนาจทางด้านการบริหารผ่านทางคณะรัฐมนตรี มีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล ดังนั้น การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์ไทยสมัยประชาธิปไตยจึงแบ่งย่อยออกไปตามแต่ละรัฐบาล โดยใช้นายกรัฐมนตรีผู้เป็นหัวหน้าบริหารประเทศ หรือคณะรัฐบาลมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ดังตัวอย่าง

เส้นเวลา

แสดงการแบ่งยุคสมัยตามรัฐบาลบริหารประเทศ

การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยสามารถแบ่งได้หลายแบบ แต่ที่นิยมใช้กันมากจะเป็นไปตามแบบอย่างที่กำลังมาข้างต้น สำหรับหลักการว่าจะใช้รูปแบบใดในการกล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้น มิได้มีข้อกำหนดอย่างแน่ชัด ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้แบ่งเป็นสำคัญ

๕. ตัวอย่างการใช้เวลา ช่วงเวลา และยุคสมัยที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย

เมื่อนักเรียนอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ทั้งของไทยและสากล จะพบการใช้ภาษาหรือศักราช ซึ่งแสดงถึงเวลา ช่วงเวลา และยุคสมัยอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้น นักเรียนต้องสังเกตและทำความเข้าใจ เพื่อจะได้เข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง ดังตัวอย่าง

“เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแม่พ่อกู กูบำเรอแม่แม่กู กูได้ตัวน้องตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู กูได้หมากส้มหมากหวาน อันใดกินอร่อยกินดี กูเอามาแก่พ่อกู...”
(ที่มา : จารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. ๑๘๓๕ ด้านที่ ๑)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงช่วงเวลา หรือสมัย คำว่า “เมื่อชั่วพ่อกู” คือ เมื่อครั้งหรือสมัยพระราชบิดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (เมื่อชั่ว = เมื่อครั้ง เมื่อรัชสมัย) คือ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงปรณิบัติต่อพระราชบิดา ได้เนื้อ (สัตว์บก) ได้ปลา (สัตว์น้ำ) ได้ผลไม้ เปรี๊ยะหวานที่อร่อยก็นำมาถวาย

“๑๖๖๘ ศก (ปี) ๒๒ พระบาทสมเด็จพระเอกอภัยไทยราช ผู้เป็นราชันีดาของพระบาทสมเด็จพระเอกอภัยไทยราช เสด็จนำพลพยุหเสนาทั้งหลายออกจากเมืองศรีสัชนาลัยมา... เข้าเสวยราชย์... ในเมืองสุโขทัย... พระนามว่า พระบาทสมเด็จพระเอกอภัย ศรีสุริยพงษ์ศรีมหาราชาธิราช...”
(ที่มา : จารึกวัดป่ามะม่วง หรือจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมร)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงเวลา ๑๖๖๘ แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นศักราชอะไร เมื่อพิจารณาจากบริบทหรือเหตุการณ์ประกอบ บอกได้ว่าเป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๘๐ พระเจ้ากาไทยหรือพระเจ้าลิไทย ผู้เป็นหลานของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ยกทัพออกจากเมืองศรีสัชนาลัย ปราบศัตรู แล้วขึ้นครองราชย์เมืองสุโขทัย มีพระนามว่า “สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช”

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในยุคสมัยหนึ่งเคยเป็นราชธานีของไทยที่มีความเจริญรุ่งเรือง

“ศักราช ๙๕๔... เสด็จพยุหยาตราโดยทางสถลมารค... วัน ๒ ๒ ๒ คำ เวลารุ่งแล้ว ๕ นาฬิกา ๓ บาท...”
(ที่มา : พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์)

ศักราชในที่นี้ คือ จุลศักราช เทียบเป็นพุทธศักราชบวกด้วย ๑๑๘๑ = พ.ศ. ๒๑๓๕ ผู้เสด็จ คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เสด็จโดยทางบก (สถลมารค = ทางบก) วัน ๒ ๒ ๒ คำ คือ วันจันทร์ เดือนนี้ แรม ๒ คำ เป็นการนับวันแบบจันทรคติ ตรงกับการนับวันแบบสุริยคติ คือ วันจันทร์ที่ ๑๘ มกราคม เวลารุ่งเช้า ๕ นาฬิกา ๓ บาท เป็นการนับเวลาแบบเก่าของไทย ที่เริ่มวันใหม่ในเวลา ๖ นาฬิกา รุ่งเช้า ๕ นาฬิกา คือ ตอนเช้า เวลา ๑๑ นาฬิกา ๓ บาท คือ ๑๘ นาที (๑ บาท = ๖ นาที ๑ ชั่วโมง = ๑๐ บาท) ๕ นาฬิกา ๓ บาท คือ เวลา ๑๑ นาฬิกา ๑๘ นาที สำหรับการเทียบวันแบบจันทรคติเป็นวันแบบสุริยคติ ถ้าอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นต้นมา มีปฏิทิน ๑๕๐ ปี หรือ ๒๐๐ ปี ใช้เทียบได้ แต่ถ้าก่อนหน้านั้นต้องใช้วิธีการคำนวณโดยผู้มีความรู้ทางด้านนี้

“เราจะค้นหาข้อความเรื่องราวของประเทศสยาม ไม่ว่าเมืองใด ชำดีใด วงษ์ใด สมัยใด รวบรวมเรียบเรียงขึ้นเป็นเรื่องราวของประเทศสยาม...”
(ที่มา : พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงก่อตั้งโบราณคดีสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐)

ข้อความนี้ เรา คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) และบุคคลอื่นที่มีความรู้ความสนใจประวัติศาสตร์ จะช่วยกันศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย (สยามคือ ไทย) โดยให้ครอบคลุมทุกเมือง ทุกชนชาติ ทุกราชวงศ์ ทุกสมัย เช่น เชียงแสน สุโขทัย อโยธยา ทวารวดี นครศรีธรรมราช ที่เคยตั้งอยู่ เคยรุ่งเรืองบนผืนแผ่นดินไทย แล้วเรียบเรียงขึ้นมาเป็นประวัติศาสตร์ไทย พระราชดำรัสนี้มีขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๐ แสดงทั้งเวลา คือ ปีที่มีพระราชดำรัส ช่วงเวลาที่ครองราชย์มาแล้วกี่ปี และสมัยต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ ดังนั้น นักเรียนจึงควรสังเกตการใช้คำในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย

พระบรมมหาราชวังในกรุงเทพมหานคร รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพร้อมการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕

๖. ความสัมพันธ์และความสำคัญของอดีตที่มีต่อปัจจุบันและอนาคต

อดีต ปัจจุบัน และอนาคต มีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อกันมาก ทั้งต่อประเทศชาติและบุคคล ดังนี้

อดีตกำหนดปัจจุบัน

อดีตกำหนดปัจจุบันหรือปัจจุบันเป็นผลของอดีต เพราะประวัติศาสตร์มีความต่อเนื่อง ความเจริญหรือความเสื่อมจากอดีตย่อมมีผลต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความเจริญหรือความเสื่อมในปัจจุบันได้ เช่น ถ้าในอดีตผู้คนของประเทศทั้งผู้นำ ผู้ปกครอง และประชาชน มีความรักใคร่ สามัคคี เสียสละ ไม่นอราชนิรภัยบังหลวง ไม่หลงมกมายในอบายมุข ก็ทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรือง ประชาชนมีความสุขต่อเนื่องถึงปัจจุบัน หรือถ้าในอดีตมีแต่ปัญหา ก็จะส่งผลต่อบ้านเมืองในปัจจุบัน คือ มีแต่ปัญหาและความเสื่อม

อดีตให้บทเรียนกับปัจจุบัน

อดีตทำให้เกิดบทเรียน เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนรุ่นปัจจุบัน ถ้าเป็นเรื่องดีก็จะทำให้เกิดตัวอย่างที่ดี เป็นบทเรียนให้คนรุ่นปัจจุบันพยายามที่จะรักษาความดีนั้นไว้ อีกทั้งพยายามทำให้ปัจจุบันดียิ่งกว่าอดีต ทำนองเดียวกันถ้าอดีตเต็มไปด้วยเรื่องที่ไม่ดี ซึ่งทำให้บ้านเมือง ประเทศชาติเสื่อมความเจริญ ไม่มีความสามัคคี ประชาชนมีปัญหา อดีตก็ให้บทเรียนเช่นกัน คือ คนรุ่นปัจจุบันจะต้องช่วยกันแก้ไขเรื่องที่ไม่ดีนั้นให้หมดไป อีกทั้งจะต้องป้องกันไม่ให้เรื่องที่ไม่ดีเกิดขึ้นซ้ำอีก

ปัจจุบันส่องทางแก่อนาคต

ทำนองเดียวกันกับอดีตกำหนดปัจจุบัน สภาพปัจจุบันจะบอกให้เราได้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร ถ้าผู้นำและประชาชนในรุ่นปัจจุบันมีความรักชาติ สามัคคี เสียสละต่อส่วนรวม มีคุณธรรม ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติ สร้างสรรค์และนำความรู้ที่ดีมาใช้ ก็มั่นใจได้ว่าในอนาคตประเทศชาติจะเจริญ ประชาชนมีความสุข แต่ถ้าผู้นำและประชาชนเกิดความแตกแยก เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ไม่มีคุณธรรม ก็สามารถคาดการณ์ไปในอนาคตได้ว่าประเทศชาติย่อมเสื่อมความเจริญ ประชาชนจะลำบากและมีปัญหาในการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น ชาติที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์มากจึงเปรียบอดีตเป็นเสมือน “กระจกเงา” ที่ส่องให้เห็นทั้งเรื่องที่ดี เรื่องที่ประสบความสำเร็จ เรื่องที่ไม่ดี เรื่องที่ประสบความล้มเหลวของอดีต เพื่อให้เป็นบทเรียนแก่ปัจจุบัน เพื่อรักษาความดีนั้นไว้หรือทำให้ดียิ่งขึ้น และเป็นการป้องกันไม่ให้เรื่องไม่ดีเกิดขึ้นอีก ขณะเดียวกัน “กระจกเงา” ก็สะท้อนให้เห็นว่า จากสภาพปัจจุบัน อนาคตจะเป็นอย่างไร ถ้าปัจจุบันดี อนาคตก็ควรจะดี แต่ถ้าปัจจุบันไม่ดี อนาคตก็ต้องมีปัญหา

กล่าวโดยสรุป ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในเวลาต่าง ๆ ถ้าไม่มีการแบ่งยุคสมัย ไม่มีการนับเวลาเป็นศักราช ก็จะทำให้การศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ เกิดความสับสนและยุ่งยากมาก ในประวัติศาสตร์ไทยมีการแบ่งยุคสมัย เป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ และในแต่ละสมัยยังมีการแบ่งย่อยลงไปอีก เพื่อให้เข้าใจความต่อเนื่องของเหตุการณ์ได้ดียิ่งขึ้น แต่การแบ่งยุคสมัยเพียงอย่างเดียวยังอาจก่อให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันได้ ดังนั้น จึงมีการนำศักราชเข้ามาใช้เพื่อระบุเวลาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์มีการใช้ศักราชหลายแบบ เช่น มหาศักราช จุลศักราช พุทธศักราช รัตนโกสินทรศก คริสต์ศักราช อีจระห์ศักราช ซึ่งศักราชทั้งหลายมีการนับแตกต่างกัน ถ้าเข้าใจและสามารถเทียบศักราชได้อย่างถูกต้อง จะช่วยให้สามารถเทียบเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของชาติต่าง ๆ ได้ง่าย และเรียนรู้เรื่องราวในประวัติศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ยังสามารถนำความรู้เรื่องการนับและการเปรียบเทียบศักราชแบบต่าง ๆ ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

คำถาม ประจำหน่วยการเรียนรู้

๑. เวลาและช่วงเวลามีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร
๒. ในการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทย ใช้หลักเกณฑ์ใดในการแบ่งบ้าง จงยกตัวอย่าง
๓. เพราะเหตุใดเราจึงควรเรียนรู้เกี่ยวกับการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ก่อนการศึกษาประวัติศาสตร์ต่างๆ
๔. อดีต ปัจจุบัน และอนาคต มีความสัมพันธ์กันอย่างไร
๕. นักเรียนสามารถนำความรู้เรื่องเวลาและยุคสมัยไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

กิจกรรม การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

นักเรียนปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

๑. จับคู่กับเพื่อน เพื่อสืบค้นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีการระบุศักราชจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ มาอย่างน้อย ๕ ตัวอย่าง (คละศักราช)
๒. นำข้อมูลที่มีการระบุศักราชแบบต่างๆ มาเทียบเป็นพุทธศักราช (พ.ศ.) หรือคริสต์ศักราช (ค.ศ.) พร้อมทั้งวิเคราะห์ความสำคัญของเวลาในการศึกษาประวัติศาสตร์
๓. นักเรียนร่วมกันนำข้อมูลมาเรียงเหตุการณ์ตามลำดับเวลาในรูปแบบต่างๆ เช่น เส้นเวลา (Timeline) ตารางเปรียบเทียบ แล้วนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นในผลงานที่นำเสนอ

สมรรถนะสำคัญสำหรับผู้เรียน

ความสามารถด้าน

การคิด

การใช้ทักษะชีวิต

การสื่อสาร

การแก้ปัญหา

การใช้เทคโนโลยี